

Shvatanje Obaveštanje službi

VENDISIGURTË
BEZBEDNOMESTO
SAFE PLACE

Forumi i Iniciativës Qytetare Forum of Civic Initiative

Forumi i Iniciativës Qytetare Forum of Civic Initiative

Forum građanske inicijative (FIQ) predstavlja kosovsku nevladinu organizaciju koja promovise uključivanje kosovskih građana u društvene i procese odlučivanja posredstvom programa izrađenih u cilju usredsređivanja pažnje na vrednosti i funkcionisanje otvorenog i demokratskog društva.

Saferworld je nezavisna nevladina organizacija koja radi sa vladama i građanskim društvom na međunarodnom nivou u cilju istraživanja, promovisanja i primene novih strategija za uvećavanje sigurnosti ljudi i sprečavanje oružanog nasilja.

SHVATANJE OBAVEŠTAJNIH SLUŽBI

Decembar 2006
Jérôme Mellon

Sredstvo upućivanja
za one koji žele da
nauče nešto više o prirodi
i ulozi obaveštajnih
službi u evropskom
kontekstu 21. veka.

Šta je obaveštajna služba?

Obaveštajna služba predstavlja organizaciju koja je posvećena prikupljanju ili analizi informacija, koje se nakon toga obrađuju da bi se pomoglo vladi pri odlučivanju. Ove obrađene informacije poznate su jednostavno kao obaveštajni podaci i kako bi bili efektivni, obaveštajni podaci treba da budu blagovremeni, relevantni, precizni i predskazujući. Obaveštajne službe mogu biti specijalizovane u različitim oblastima. Na primer, domaće obaveštajne službe, takođe poznate kao službe bezbednosti, pružaju obaveštajne podatke od značaja i za unutrašnju bezbednost zemlje i za održavanje javnog reda i mira. One obično imaju zadatak da prikupe informacije o onima koji mogu pretiti bezbednosti zemlje putem špijunaže, sabotaze, političkog nasilja, terorizma ili tajnih aktivnosti upe- renih ka inostranim vladama. Nasuprot tome, inostrane obaveštajne službe pružaju obaveštajne podatke koji su od značaja za spoljnu bezbednost zemlje i predviđanje spoljnih pretnji. Na primer, strani obaveštajni izveštaj mogao bi savetovati vladu o mogućnosti da jedna od njenih ambasada u inostranstvu bude napadnuta od strane terorista. Kriminalističke obaveštajne službe pružaju obaveštajne podatke od značaja za kriminalne aktivnosti (npr. organizovane kriminalne grupe) i korupciju, koji se koriste kako bi se potpomogli službama za sprovođenje zakona. Vojne obaveštajne službe pružaju pomoć u planiranju odbrane i vojnim operacijama. Na primer, vojni obaveštajni izveštaj mogao bi da oceni prednosti, nedostatke i lokaciju vojnog protivnika, pre otvorenog sukoba.

Zašto su značajne?

Obaveštajne službe igraju veoma značajnu ulogu u analizi potencijalnih pretnji po nacionalnu bezbednost, razotkrivajući namere postojećih ili potencijalnih protivnika, predviđajući neposredne krize, stičući informacije u procesu vojnog planiranja i operacija i čuvajući vladine tajne. Uobičajeno, nijedan drugi vladin organ ne poseduje mandat, veštine ili resurse da obavlja ovako značajne funkcije. Na primer, istražni rad Britanskih obaveštajnih službi omogućio je otkrivanje, sprečavanje i prekid navodne terorističke zavere usmerene ka detonaciji eksploziva postavljenog unutar nekoliko aviona koji su putovali iz Ujedinjenog Kraljevstva u Sjedinjene Države avgusta 2006. godine.

Kakva ograničenja, pod normalnim okolnostima, postoje na njihov rad?

Prvo, obaveštajne službe ne bi trebale da obavljaju posao policije (kao što je hapšenje ljudi) ili vojske (kao što je iniciranje napada na vojne protivnike). Drugo, one ne treba da uznemiravaju, prete ili povređuju ljude – ove radnje su protivpravne i obaveštajni službenici, kao zaposleni u vladi, mora da poštuju zakone svoje zemlje i prava i privatnost svojih sugrađana. Na primer, većini bezbednosnih službi modernih demokratskih država striktno je zabranjeno da sprovode istražne radnje zakonitog zastupanja, demonstriranja ili disidentskih aktivnosti, sem ukoliko su ovi vidovi radnji nesumnjivo povezani sa pretnjama po nacionalnu bezbednost.

Šta rad obaveštajne službe uključuje?

Nasuprot narodnom verovanju, ljudi koji rade za obaveštajne službe, obaveštajni službenici, troše najveći deo svoga vremena u kancelariji čitajući ili pišući izveštaje i diskutujući o pitanjima sa velikim rasponom ljudi putem telefona ili elektronske pošte. Ponekada se oni takođe mogu sastati sa ovim ljudima – biznismeni, putnici, naučnici, diplomate – kako bi pridobili informacije. U praksi, obaveštajna služba prolazi kroz četiri glavne faze tokom svog rada:

Na primer:

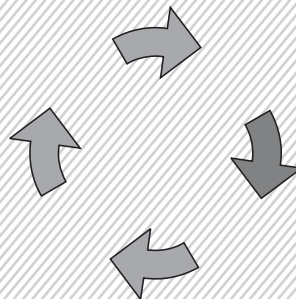
1. **Zahtevi:** Ministar unutrašnjih poslova želi da zna da li bi trebao da uveća kontrole duž granice sa njegovom susednom zemljom. On stoga traži od direktora obaveštajne službe da oceni rizik od upada terorista putem te granice;
2. **Prikupljanje:** Obaveštajni službenici analiziraju izveštaje i statistike o ljudima koji su prešli granicu i ušli u zemlju i intervjuišu putnike koji dolaze iz susedne zemlje. Pored toga, i na osnovu specijalnog ovlašćenja suda pravde, oni prate telefonsku komunikaciju radikalne grupe iz susedne zemlje koja je veoma često pretila, u prošlosti, da će bombardovati vladine zgrade;
3. **Analiza:** Svi obaveštajni službenici dodeljeni za ovu procenu razmenjuju svoje informacije, analiziraju svoje izveštaje, slušaju zapise o presretnutim telefonskim pozivima i diskutuju o njihovim

1

Zahtevi: Faza tokom koje donosioci odluka identifikuju teme u pogledu kojih zahtevaju obaveštajne podatke kako bi mogli da donesu što je moguće efikasnije, blagovremenije i relevantnije odluke

2

Prikupljanje: Prikupljanje sirovih informacija koje će predstavljati osnovu obaveštajnog proizvoda.

3

Analiza: Faza kada se delovi sirovih informacija prikupljenih iz različitih izvora, kombinuju kako bi se obrazovala slika koja će biti precizna, relevantna i blagovremena za donosiocce odluka.

4

Širenje: Raspodela obaveštajnog proizvoda relevantnim donosiocima odluka.

Kako se prati rad obaveštajnih službi?

odnosnim nalazima kako bi postigli konsenzus u pogledu moguće pretnje;

4. **Širenje:** Obaveštajni službenici predaju konačan izveštaj o oceni svom direktoru koji, zauzvrat, raspodeljuje isti Ministru unutrašnjih poslova i šefu granične policije.

Kao i bilo koji drugi organi vlade, obaveštajne službe se stavljaju pod kontrolu izabраниh političara, odnosno parlamentaraca. Međutim, kako bi bile efektivne, obaveštajne službe treba da budu profesionalne, nepristrasne i nezavisne od bilo koje političke stranke. Uloga političara je stoga ograničena na praćenje aktivnosti obaveštajnih službi u ime stanovništva, kako bi se osiguralo da iste nisu iskorišćene kao sredstvo države ili političke stranke, već umesto toga pružaju građanima najbezbednije moguće životno okruženje. Obično, efektivna kontrola nad obaveštajnim službama vrši se od strane ministara, koji takođe imaju pravo da zahtevaju konkretne informacije od ovih službi.

Iako je deo rada koji obavljaju obaveštajne službe poverljiv, demokratska načela zahtevaju da ove službe, kao i bilo koji drugi vladini subjekti, budu blisko nadgledane. Neka kombinacija sledećih elemenata koristi se u normalnim okolnostima kako bi omogućila demokratski nadzor i praćenje

- **Parlamentarni nadzor:** Sposobnost parlamentaraca da urade nacrt i pregovaraju o zakonodavstvu koje se odnosi na mandat obaveštajnih službi, metode, strukture i budžet, i da istraže efektivnost obaveštajnih službi u zadovoljavanju potreba države kao i njihovog postupanja u skladu sa zakonima i ljudskim pravima. Većina njihovog rada u polju nadzora obično se obavlja od strane specijalne bezbednosne ili obaveštajne komisije parlamentarne skupštine;
- **Unutrašnja kontrola:** Ovlašćenje viših zvaničnika, u okviru samih obaveštajnih službi, u pogledu radnji njihovih podređenih, što uključuje pravo izricanja disciplinskih mera prema obaveštajnim službenicima koji prekrše zakone ili prekorače svoj mandat;
- **Izvršna kontrola:** Odgovornost relevantnih izvršnih službenika ili ministarstava odgovornih za obaveštajne službe, koji stoga mogu biti smatrani odgovornim za radnje obaveštajnih službi, uključujući bilo kakve neuspehe i ilegalne aktivnosti;
- **Sudska revizija:** Sposobnost sudova da ovlaste neke konkretne obaveštajne aktivnosti i da sude za navodna kršenja zakona. Dok samo ograničen broj obaveštajnih aktivnosti, kao što je presretanje komunikacije, zahteva pravosudnu reviziju pre njihovog sprovođenja, sve obaveštajne aktivnosti bez izuzetka moraju biti u skladu sa zakonom;

- **Spoljni nadzor:** Uloga koju igraju mediji i građansko društvo u promovisanju javne debate o aktivnostima obaveštajnih službi i odgovornosti zvaničnika. Spoljni nadzor takođe može uključivati konkretnu organizaciju posvećenu anonimnom prijemu i obradi žalbi od strane građana u pogledu radnji obaveštajnih službi.

Da li je obaveštajna služba tajna?

Deo rada obaveštajnih službi treba da ostane tajan, ali ne u celosti. Postoji jasna potreba da se zadrži znanje određenih obaveštajnih izvora, metoda i aktivnosti u tajnosti od javnosti, i da iste budu ograničene na najmanji mogući broj zvaničnika u okviru vlade. Pa ipak, ravnoteža mora biti uspostavljena između potrebe za tajnošću i demokratskog načela kontrole i nadzora obaveštajnih službi, koje zahtevaju da parlament, sudstvo i šire društvo imaju pristup značajnom broju informacija. Pored toga, veliki broj informacija prikupljenih od strane obaveštajnih službi nisu tajne uopšte, sačinjavajući takozvane obaveštajne podatke iz otvorenog izvora. Ove informacije mogu biti prikupljene putem knjiga, novina, interneta i televizijskih programa. Treće, izveštaji i procene pripremljeni od strane obaveštajne službe ne čuvaju se uvek u tajnosti. Na primer, Kanadska bezbednosno-obaveštajna služba (CSIS) redovno objavljuje izveštaje i analize pripremljene od strane njenog osoblja na njenom javnom veb sajtu. Ova dokumenta očigledno ne sadrže nikakve osetljive informacije koje mogu ugroziti osoblje ili operacije CSIS-a, ali imaju koristi od neprocenjivog znanja i stručnosti kvalifikovanog obaveštajnog osoblja. I na kraju, nije uvek od suštinskog značaja da obaveštajni službenik bude tajan o svom radu. Zapravo, nije retko da određeni obaveštajni službenici obznane svoju ulogu kako bi potencijalni doušnici mogli na jednostavniji način da ih identifikuju i da im priđu kako bi im ponudili informacije.

Koje zemlje imaju obaveštajne službe?

Odluka o uspostavljanju obaveštajnih službi zavisi od velikog broja faktora, koji uključuju konkretne potrebe vlade, potencijalne pretnje sa kojima se suočava država i njeno stanovništvo, ljudske i finansijske resurse koji su dostupni za date obaveštajne službe i političku volju za uključivanje u obaveštajne aktivnosti. Većina zemalja širom sveta uspostavila je barem jedan od četiri vidova obaveštajnih službi: domaću, inostranu, kriminalističku ili vojnu. U nekim zemljama, jedna organizacija može odigrati ulogu dve ili više obaveštajnih službi, međutim ili iz zakonskih razloga ili u cilju zaštite različitih specijalnosti i mandata svake službe, većina demokratskih država izbegava uspostavljanje obaveštajnih službi koje igraju više od jedne uloge.

Kakva je situacija na Kosovu?

U ovom trenutku, ne postoji nikakva obaveštajna služba u okviru kosovskih privremenih institucija samouprave (PIS). Međutim, Misija privremene administracije Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK) i Snage Kosova (KFOR) iz reda Severno-atlantskog saveza (NATO) imaju ograničenu domaću obaveštajnu ulogu, pošto analiziraju informacije kako bi procenili koje su to potencijalne pretnje po bezbednost stanovništva, što uključuje prirodne nepogode, nasilne demonstracije i pandemske bolesti. Pored toga, Kosovska policijska služba (KPS), koja je i dalje jedinica u sklopu strukture Civilne policije UNMIK-a, poseduje kriminalističko- obaveštajnu ulogu, koju igra Direkcija KPS-a za kriminalističku analizu, kako bi pomogla u istrazi i krivičnom gonjenju kriminalaca. Neke organizacije, kao što je Institut za strateško istraživanje javnog mnjenja (IHSOP) i Kosovska informativna služba (SHIK), funkcionišu na način koji poseduje sličnosti sa obaveštajnim službama. Međutim, imajući u vidu da iste to čine bez zakonodavne podloge, i bez nivoa kontrole i nadzora od strane parlamentaraca, ove organizacije predstavljaju privatna preduzeća i stoga ne mogu biti smatrane zvaničnim obaveštajnim službama PIS-a.

Zemlja	Domaća obaveštajna služba	Inostrana obaveštajna služba	Kriminalistička obaveštajna služba	Vojna obaveštajna služba
AUSTRIA	Generalna direkcija za javnu bezbednost	X	Kriminalistička obaveštajna služba (BK)	Vojna obaveštajna služba (HNA)
KANADA	Kanadska bezbednosno-obaveštajna služba (CSIS)	Ustanova za bezbednost komunikacije (CSE)	Kanadska kraljevska konjička policija (RCMP)	Generalni direktor obaveštajnog odseka (J2/DG Int)
REPUBLIKA ČEŠKA	Češka bezbednosno-informativna služba (BIS)	Kancelarija za inostrane odnose i informisanje (UZSI)	X	Vojna odbrambena obaveštajna agencija
FRANCUSKA	Direkcija za teritorijalnu bezbednost (DST)	Generalna direkcija za spoljnu bezbednost (DGSE)	Centralna direkcija pravosudne policije (DCPJ)	Direkcija vojne obaveštajne službe (DRM)
GRČKA	Nacionalna obaveštajna služba (EYP)	X	X	X
SLOVENIJA	X	Slovenačka obaveštajna i bezbednosna agencija (SOVA)	X	Obaveštajna i bezbednosna služba (VOMO)
UJEDINJENO KRALJEVSTVO	Služba bezbednosti (MI5)	Tajna obaveštajna služba (SIS)	Agencija za ozbiljan organizovani kriminal (SOCA)	Odbrambena obaveštajna služba (DIS)
SJEDINJENE DRŽAVE	Odeljenje za unutrašnju bezbednost (DHS)	Centralna obaveštajna agencija (CIA)	Savezni istražni biro (FBI)	Odbrambena obaveštajna agencija (DIA)

Tabela 1: Neki odabrani primeri obaveštajnih službi širom sveta

Da li Kosovo treba da uspostavi obaveštajnu službu?

Pitanje da li Kosovo treba da uspostavi svoju sopstvenu obaveštajnu službu isticano je nekoliko puta od 1999. godine i ponovo nedavno u lokalnoj štampi. Pored toga, projekat pod nazivom Preispitivanje sektora unutrašnje bezbednosti (PSUB) ispitao je opcije za moguće stvaranje službe bezbednosti koja bi pružila PIS-u domaće obaveštajne podatke. Iako se očekuje da će PSUB predstaviti svoju konačnu preporuku o datom pitanju u svom konačnom izveštaju, organizacija Saferworld će, decembra 2006. godine, objaviti istraživački dokumenat o opcijama obaveštajne službe na Kosovu u budućnosti, koji će biti dostupan na internetu na adresi <http://tinyurl.com/y7o85j>

Gde mogu da saznam više?

- Susanna Bearne et al., *Strukture odlučivanja u polju nacionalne bezbednosti i reforma sektora bezbednosti*, jun 2005. (*National Security Decision-Making Structures and Security Sector Reform*, June 2005), <http://tinyurl.com/y46c72>. Temeljan izveštaj o obaveštajnom ciklusu, kontroli i odgovornosti obaveštajnih službi, i obaveštajnom zakonodavstvu u kontekstu reforme sektora bezbednosti, čineći ga krajnje relevantnim za postojeći kosovski kontekst.
- Savez američkih naučnika, *Program resursa obaveštajnih službi* (Federation of American Scientists, *Intelligence Resource Program*), <http://tinyurl.com/3zcx>. Ovaj veb sajt pruža brz pregled obaveštajnih službi širom sveta.

- Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga, *Obaveštajne službe*, mart 2006, (Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, *Intelligence Services*, March 2006), <http://tinyurl.com/y9xyt8>. Informacije o definiciji, kategorijama i demokratskim standardima moderne obaveštajne službe.
- Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga, *Parlamentarni nadzor obaveštajnih službi*, mart 2006 (Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, Parliamentary Oversight of Intelligence Services, March 2006), <http://tinyurl.com/y48yp9>. Informacije o ulozi, značaju i izazovima nadzora obaveštajne službe.
- Greg Hannah, Kevin A. O'Brien i Andrew Rathmell, *Zakodavstvo u polju obaveštajne službe i bezbednosti za reformu sektora bezbednosti (Intelligence and Security Legislation for Security Sector Reform)*, 2005, <http://tinyurl.com/y6vnle>. Ovaj izveštaj RAND-a ispituje ulogu obaveštajne službe u reformi sektora bezbednosti i ističe značaj kontrole i odgovornosti obaveštajnih struktura.
- Abram N. Shulsky i Gary J. Schmitt, *Tihi rat: Shvatanje sveta obaveštajne službe (Silent Warfare: Understanding the World of Intelligence)*, 3rd ed., 2002), 3. izdanje, 2002, <http://tinyurl.com/vn2og>. Jedna od najboljih i najpristupačnijih knjiga koja je dostupna na temu teorije i koncepta obaveštajne službe.

Šta ovi izrazi znače?

Kriminalistička obaveštajna služba: obaveštajna služba relevantna za kriminalne aktivnosti (npr. organizovane kriminalne grupe) i korupciju, koja se koristi kao pomoć službama reda i mira.

Domaća obaveštajna služba: obaveštajna služba značajna u kontekstu unutrašnje bezbednosti zemlje i održavanja javnog reda i mira.

Izvršna kontrola: odgovornost relevantnih izvršnih zvaničnika ili ministarstava odgovornih za obaveštajne službe, koji mogu stoga biti smatrani odgovornim za radnje obaveštajnih službi, uključujući neuspehe i ilegalne aktivnosti.

Spoljni nadzor: uloga koju igraju mediji i građansko društvo u promocijanju javne debate o aktivnostima obaveštajnih službi i odgovornosti zvaničnika.

Inostrana obaveštajna služba: obaveštajna služba relevantna za spoljnu bezbednost zemlje i za predviđanje spoljnih pretnji.

Ljudski obaveštajni podaci (HUMINT): kategorija obaveštajnih podataka izvedenih iz informacija koje su prikupljene i pružene iz ljudskih izvora kao što su špijuni, doušnici, putnici i naučnici.

Slikoviti obaveštajni podaci (IMINT): kategorija obaveštajnih podataka izvedenih iz fotografija i video zapisa, veoma često prikupljenih putem letelica za prismostru ili satelita.

Obaveštajni podaci: informacije koje su obrađene i analizirane kako bi se pružila pomoć vladi prilikom donošenja odluka.

Unutrašnja kontrola: ovlašćenje, u okviru samih obaveštajnih službi, koje se nalazi u rukama viših zvaničnika, nad radnjama njihovih podređenih, koje uključuje pravo izricanja disciplinskih mera protiv obaveštajnih službenika koji prekrše zakon ili prekorače svoj mandat.

Pravosudna revizija: sposobnost sudova da ovlaste neke konkretne obaveštajne aktivnosti, kao što je presretanje komunikacije, i da sude za navodna kršenja zakona.

Obaveštajni podaci merenja i signalizacije (MASINT): kategorija obaveštajnih podataka izvedenih iz analize podataka dobijenih instrumentima za opažanje u cilju identifikovanja bilo kakvih svojstvenih karakteristika u vezi sa izvorom, emiterom ili pošiljaocem, kao što su radijacija, radio frekvencije i akustični signali.

Vojna obaveštajna služba: obaveštajna služba od značaja za planiranje odbrane i vojnih operacija.

Obaveštajni podaci iz otvorenog izvora (OSINT): kategorija obaveštajnih podataka izvedenih iz javno dostupnih informacija, kao i iz drugih javnih informacija kao što su novine, knjige, internet i televizija.

Parlamentarni nadzor: sposobnost parlamentaraca da urade nacrt i pregovaraju o zakonodavstvu u vezi sa mandatima obaveštajnih službi,

metodama, strukturama i budžetom i da istraže efektivnost obavještajnih službi u zadovoljavanju potreba države kao i njihovo poštovanje zakona i ljudskih prava.

Služba bezbednosti: obavještajna služba posvećena prikupljanju, analizi i izradi domaćih obavještajnih podataka.

Signalni obavještajni podaci (SIGINT): kategorija obavještajnih podataka izvedenih iz komunikacionih i elektronskih signala kao što su telefonski pozivi, radio komunikacije i radarski signali.

Projekat Bezbedno mesto je program udruženog rada nevladinih organizacija Saferworld i FIQ koji podržava razvoj efektivnog, odgovornog i bezbednosnog sektora na Kosovu koji predupreduje sukobe

www.safeplaceproject.org

Saferworld
The Grayston Centre, 28 Charles Square
London N1 6HT, United Kingdom
+44 (0)20-7324-4646
www.saferworld.org.uk

Forumi i Iniciativës Qytetare
Rr. Andrea Gropa Street, 29
10000 Pristina, Kosovo
+381 (0)38-248-677
www.fiq-fci.org